

ЦРКВИНЕ НА РАДОВАЊСКИМ БРДИМА

- Дарко Ивановић, професор Гимназије у Великој Плани -

Великоплањански крај имао је развијену црквену делатност и духовни живот и у средњем веку, тј. у време Немањића, Лазаревића и Бранковића, и под турском влашћу. За податке о најстаријим црквама морамо се више ослонити на народна предања. Поред њих за писање овог рада користили смо и историјске изворе и литературу. О присуству некадашњих цркава углавном сведоче њихове рушевине и то крупно камење (Црквица изнад Бугарије у Великој Плани, Црквица у Радовању).

Поред порушених зиданих цркава и манастира, нестале су и многе цркве брвнаре, углавном дела непознатих уметника и дунђера. У плањанском крају сачуване су само три брвнаре: крњевачка, лозовичка и Покајница. Остале цркве подлегле су пожарима и зубу времена.

Копорин је једина обновљена средњовековна црква у овом крају. Изграђена је почетком XV, после повратка деспота Стефана Лазаревића из Мале Азије и Цариграда. Међутим, настарији писани помен о Копорину потиче из доба деспота Ђурађа Бранковића, из 1453. године када је у њему боравио зетски епископ Јосиф.¹ О томе је записао "многогрешни Христу раб Ђакон Дамјан".²

У близини Копорина постоји неколико цркава и манастиришта средњовековног порекла (Водице, Радовање, Старо Село, Велика Плана, Ракинац, Крњево, Велико Орашје итд.), која су у давна времена биле "учионице" српске и православне духовности и просвете.

Већина зиданих цркава нестала је у турској освети после српских устанака и ратова Аустрије и Турске, углавном у време сеоба Срба (1459, 1690, 1739, 1788. и 1815). Обрађени камен је разнет и коришћен за изградњу других објеката. Остао је по неки велики камен или разбацано ситно камење, као сведочанства некадашње цркве.

Бројност црквишта и манастиришта упућује на добру насељеност плодног великоплањанског краја, па и Радовањских брда. Готово свако село имало је цркву, већином парохијску, која се углавном налазила изван насеља. Било је и манастира и то поред лековитих извора или Велике Мораве.

Задатак овог текста је да се отргну од заборава порушени свети храмови, центри нашег православља и духовности. Потребна су већа сазнања о њима, нарочито нашој омладини, која једва да је и чула за топониме поменутих цркава. Потребно је да се ова света места обележе, ограде и заштите. Евентуална археолошка истраживања пружиће би нове податке о њима, пре свега о њиховим димензијама, грађевинском материјалу а можда и о ктитору, времену настанка, инвентару итд.

ЦРКВИНА У ВЕЛИКОЈ ПЛАНИ

У атару Велике Плана (изнад Бугарије), испод старог пута за Радовање, у близини Црквеног извора, налази се Црквица (број 1 на карти). По предању, на овом месту је била црква коју су Турци 1813. године порушили до темеља. Данас се тамо налази велико и мало камење и кречни малтер. Мештани Бугарије причају да је ова црква подигнута у време градње Смедеревске тврђаве (1428-1430). Народ је кулуком превозио камен са караулског каменолома (Караула, брдо западно од Радовања). Уз пут су људи, да би олакшали товар, на овом месту остављали камен. Временом је гомила расла, те кад се накупило доста камења мештани подигоше цркву. Не зна се коме је она била намењена, посвећена. По неким, св. Магдалени, тј. Марији из Магдале. Други мештани, пак, сматрају да је у питању св. Ана.

¹ Василије Марковић, Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији, Сремски Карловци 1920, 145
² Љубомир Стојановић, Стари српски записи и натписи, СКА, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, прво одељење, I, Београд 1902, број 301, стр. 93

Црквина у Великој Плани

У непосредној близини срушене цркве налазе се римске водоводне цеви које су одводиле воду из Црквеног потока у неку римску вилу или мање насеље. Данас се овај простор налази под шумом и не обрађује се. Болесници су и у овом веку долазили у Црквину да се умивају водом која је капала са беле лозе, уверени у њену лековитост. Слично је било са водама других црквина и цркава (Покајница, Видовача – Водице, Копорин). Према мишљењу проте др Радомира Милошевића, у питању је манастир Ваведење код села Буковице, у Ломничкој нахији, која се помиње у турском попису из 1572. године када је имао два монаха.³ Треба рећи да се раније поменута Црквина налази у близини Буковичког потока (јужно од потока, на северној падини једног брега - Врбица). Поред тога, шуму Ломницу код села Ливади и реке Јасенице помиње Антон Вранчић, аустријски посланик, у свом путопису 1553. године.⁴

Насеље Буковица било је смештено на ушћу Буковичког потока у Рит (отока Јасенице) а његово гробље код данашње Буковичке ћуприје на Паланачком путу. Гробље је уништено копањем земље за плањанску циглану. У Буковици се и сада приликом орања ископавају кости, прстење, грнчарија, цигле, шљунак и камен са Карауле. О томе је први писао Јован Ердџановић 1908. године.⁵ Народно предање нас обавештава да је Буковица страдала у епидемији куге или колере. Преживели мештани се иселише у неготински крај, где основаше село Јасеницу.⁶

³ Д. Руварац, Митрополија београдска око 1735. године, 142-143

⁴ П. Матковић, Путовања по Балканском полутоку XVI вијека, Рад ЈАЗУ, LXXI, 1884, 22

⁵ Јован Ердџановић, Етнолошка грађа о Шумадинцима, Српски етнографски зборник, књ. LXIV, Београд 1951, 57

⁶ Коста Јовановић, Неготинска Крајина и Кључ, СКА, Српски етнографски зборник, књ. LV, Београд 1940, 77, 101, 118, 122 и 213

ЦРКВИНА У РАДОВАЊУ

Стара радовањска црква налазила се у данашњој Црквини, односно у Страхињевици, на имању Ђокића (број 2 на карти). Раније се познавао један црквени зид, а данас се види само разбацано камење, донето са Карауле и из Брзана. Срушену цркву затекли су већ први досељеници почетком XIX века. Академик Јован Ердељановић нашао је 1908. године надгробне плоче на оближњем гробљу, на узвишеној страни (испод садашњег гробља).⁷ На жалост, не постоје други подаци о овој цркви коју су научници сврстали у средњовековне цркве. Евентуална истраживања на овом терену пружила би већа сазнања како о цркви тако и о оближњим насељима и гробљу.

Црквина у Радовању

ЦРКВИНЕ У РАКИНЦУ

Црквина у Ракинцу је на месту Селишта (број 3 на карти). Ердељановић је затекао очувани камен с крстом, вероватно часну трпезу, мало камења од старе црквице-брвнаре, иконице, крст, грнчарију и златни новац.⁸ По предању, црква је славила св. Лазара, односно Лазареву суботу. Иако су Турци срушили ову богомољу, народ из ближе и даље околине наставио је да се окупља на њеним рушевинама, молио се Богу и палио свеће око једне заветне камене плоче ("Свети камен"). Био је обичај да се те ноћи склапају побратимства.⁹ Изнад ове камене плоче подигнута је скромна црквица посвећена св. Лазару (Лазарица, Врбица, 1899). У њој се служи само на дан св. Лазара четверодневног и сече се славски колач.

⁷ Ј. Ердељановић, Етнолошка грађа о Шумадинцима, 65

⁸ Исто, 67

⁹ Боровоје Перић, Моравска свитања, Велика Плана 1986, 13

Црквина у Ракинцу

Порта црквине у Ракинцу

У Ракинцу постоји још једно црквиште, на Салавату (број 4 на карти), о коме немамо никаквих података, осим да се у њему служило јутрење младим недељама.¹⁰

¹⁰ Шематизам Епархије браничевске, Пожаревац 1972, 11

ЦРКВИШТЕ У СТАРОМ СЕЛУ

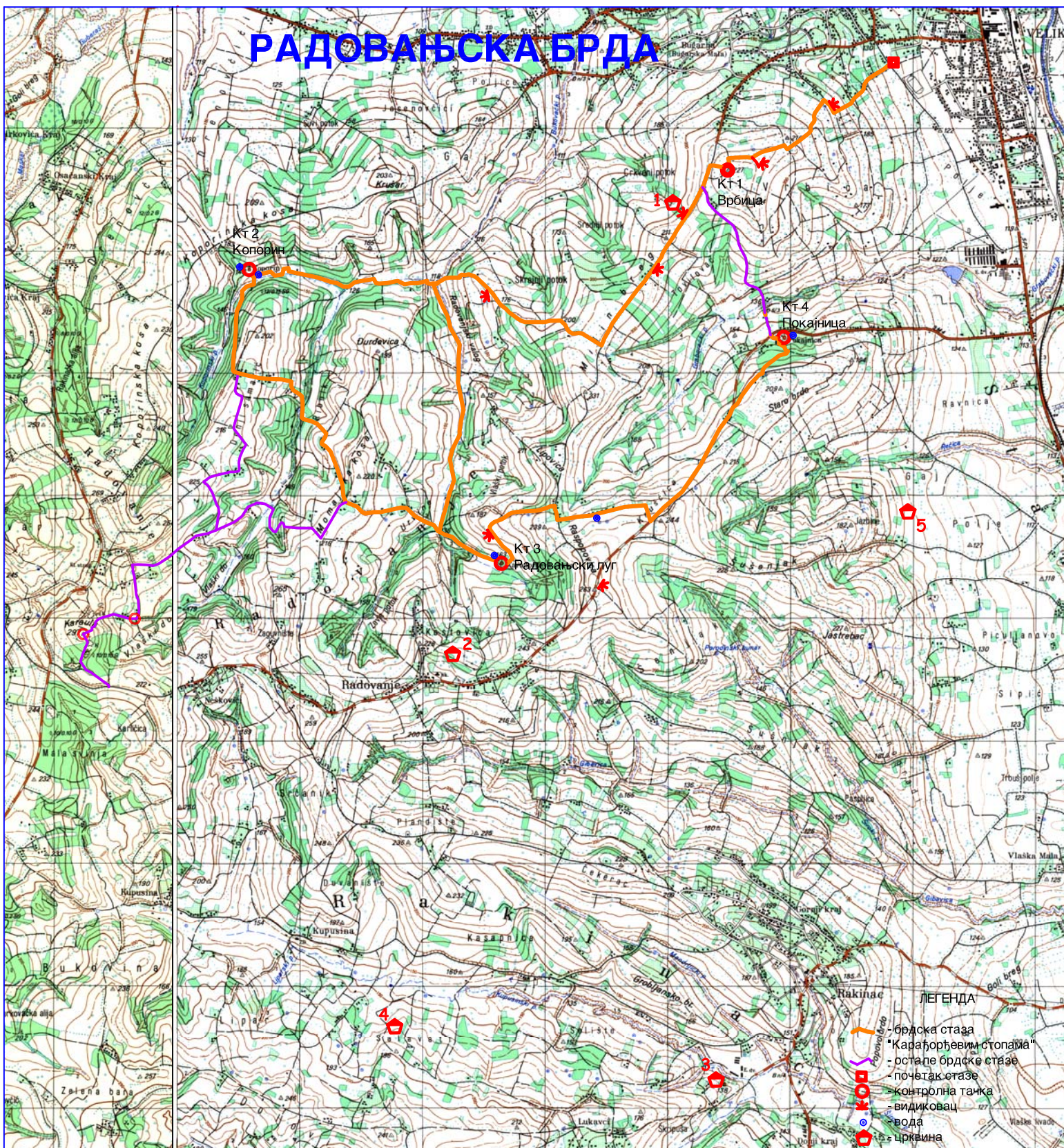
У Трбуш пољу (број 5 на карти) постојала је нека црква, од које се не виде ни темељи. На постојање ове цркве указује нам само споменик попу Павлу, који је страдао 1813. године, у време слома Првог српског устанка. Можда је он Павле Миљков, предак староселских Распоповића, који је живео у другој половини XVIII века.

* * * * *

Поред четири старе сачуване цркве у великоплањанском крају (Копорин, Ђурђева црква у Крњеви, Покајница и црква брвнара у Лозовику), постојало је још петнаесетак богомоља које су нестале. Према сачуваном предању и расположивим подацима, сазнајемо о 10 црквишта и 4 манастиришта (од тога 5 на подручју Радовањских брда), што указује на развијени црквени живот у средњем веку и под турском влашћу.

Цркве су нестајале на разне начине, највише у турским ратним пустошењима. Неке су пропадале од поплава, пожара или од незаситих црва (брвнара). На жалост, оне нису обновљене и предате су забораву.

РАДОВАЊСКА БРДА

- ЛЕГЕНДА**
- брдска стаза "Карађорђевим стопама"
  - остале брдске стазе
  - почетак стазе
  - контролна тачка
  - видиковац
  - вода
  - црквиња